
Boeken

Boekbesprekingen

Willy Buschak & Edo Fimmen (2002) *Der schöne Traum von Europa und die Globalisierung, eine Biografie*, Essen: Klartext Verlag, ISBN 38 9861 027 6, 333 blz.

Wie was Edo Fimmen? Volgens de auteur, zelf jarenlang EVV-voorman en thans plaatsvervangend directeur van de Europese Stichting ter Verbetering van Levens- en Werkomstandigheden te Dublin, was de Nederlander Edo Fimmen een van de bekendste politieke persoonlijkheden van het interbellum. Toch zal hij bij menigeen heel wat minder bekend zijn dan zijn tijdgenoot Jan Oudegeest, met wie hij vanaf 1915 gedurende een aantal jaren deel uitmaakte van het NVV-bestuur. Beiden waren na de Eerste Wereldoorlog actief betrokken bij de heroprichting van de internationale vakbeweging en van de internationale transportarbeidersfederatie (ITF), die vanwege de Nederlandse neutraliteit lange tijd hun zetel in Amsterdam hebben gehad. Beiden vervulden functies in de besturen van deze organisaties. Fimmen was tot 1923 bestuurslid, Oudegeest tot 1927 secretaris van de internationale vakbond. De naam van Fimmen is echter onlosmakelijk verbonden met de ITF, waar hij in 1924 tot bezoldigd secretaris-generaal werd benoemd. Deze functie zou hij tot zijn dood op 14 december 1942 uitoefenen.

In deze biografie komt Fimmen naar voren als een uiterst markante persoonlijkheid en een geharnast voorvechter van de internationale arbeidersbeweging. Daarbij zijn een paar zwaartepunten aan te geven. In de periode kort na de Eerste Wereldoorlog zette hij zich, onder het motto 'oorlog aan den oorlog', in voor de internationale vredesbeweging. In later jaren

was hij sterk betrokken bij de strijd tegen het fascisme, inclusief daadwerkelijke steunverlening aan de organisatie van ondergronds verzet in Duitsland en Oostenrijk. Voor Fimmen vormden internationale solidariteit en samenwerking van vakbonden een ideaal, waarvoor hij zich zijn leven lang heeft ingezet. Om dit te bereiken, bereisde hij onvermoeibaar en anderszins uiterst moeilijke omstandigheden vrijwel de hele wereld. Minstens de helft van zijn werktijd was hij op reis, niet alleen binnen Europa, maar ook naar Afrika, Amerika en Azië, om de vakbonden aldaar tot aansluiting bij de internationale vakbeweging en vooral bij de ITF te bewegen.

In veel van zijn opvattingen was hij zijn tijd ver vooruit. In 1923 verscheen zijn bestseller met als titel *Vereinigten Staaten Europas oder Europa AG. Ein internationaler Ausblick*. Daarin waarschuwde hij als een van de eersten voor de gevolgen van de globalisering van het bedrijfsleven. Naar zijn mening kon een versplinterde vakbeweging die internationaal niet veel meer voorstelde dan een automaat ter verdeling van informatie en verder gevangen zat tussen internationale solidariteit enerzijds en nationalistische sentimenten anderzijds onvoldoende tegenwicht bieden. Internationale vakbondssolidariteit zou in zijn opvatting de hefboom kunnen zijn voor het ontstaan van de 'Verenigde staten van Europa'. Daarbij voerde hij een pleidooi voor internationale looncoördinatie, zelfs voor loononderhandeling op wereldniveau. Het behoeft geen betoog dat deze opvattingen indruisten tegen de tijdgeest van die periode. Herhaaldelijk moest hij zich verdedigen tegen vaak heftige, op hem persoonlijk gerichte aanvallen, zowel buiten als binnen de eigen vakorganisatie, waardoor hij zelfs gedwongen werd zijn bestuursfunctie binnen de

internationale vakbeweging neer te leggen. Uiteindelijk zou de mooie droom van Europa en de globalisering eindigen in de nachtmerrie van de Tweede Wereldoorlog.

Buschak is erin geslaagd in een goed leesbare en uitzonderlijk goed gedocumenteerde biografie een beeld te schetsen van een vakbondsman die ondanks alles, tot en met de achtervolging door de Gestapo, zijn idealen bleef koesteren. Zijn boek voert ons door de jaren heen van de ene conferentie naar de andere, van bespreking naar bespreking, inclusief de nachtelijke kroegentochten in Amsterdam, Berlijn en Parijs. Het beschrijft een overactief vakbondsleven, waarvoor Fimmen uiteindelijk zijn fysieke tol moest betalen. Helaas komen de persoonlijke drijfveren daarbij wat minder uit de verf. Weliswaar leverde een groot aantal geraadpleegde archieven veel zakelijke informatie op, waaronder een indrukwekkende lijst van publicaties, vooral in vakbondsbladen over de hele wereld, maar van Fimmens persoonlijke correspondentie is kennelijk veel verloren gegaan. Alleen van de laatste jaren, toen zijn gezondheidstoestand sterk achteruitging, is wat meer over zijn persoonlijke opvattingen en beweegredenen bewaard gebleven. Dit neemt niet weg dat Buschak op overtuigende wijze erin slaagt inzicht te geven in datgene wat Fimmen voor de vakbeweging in de periode tussen beide wereldoorlogen heeft betekend. Niet alleen schildert hij Fimmen als iemand wiens idealen eerst nu, ruim zestig jaar later, voorzichtig gestalte beginnen te krijgen. Maar misschien nog belangrijker is dat hij een waardevolle bijdrage levert aan de geschiedschrijving van de internationale vakbeweging gedurende het interbellum, een thema dat althans in de Nederlandse literatuur op dit gebied tot dusverre vaak onderbelicht is gebleven.

Kees Vos

*Lid van de redactie van het
Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*

Didier Fouarge & Christine Baaijens (2003). *Veranderende Arbeidstijden. Slagen werknemers er in hun voorkeuren te realiseren?* Tilburg: OSA rapport A1999. ISBN 90 6566 052 6, 113 blz.

In het onderzoek van Fouarge en Baaijens wordt bekeken hoe het verschil tussen gewenste en feitelijke aanstellingsomvang zich over de tijd heeft ontwikkeld. Op vier vragen wordt een antwoord gezocht. Bij welke werknemers (geslacht, opleiding, gezinssituatie) en in welke sectoren is het verschil tussen wens en werkelijkheid het sterkst? Hoe kan de wens worden verklaard? Worden wensen uiteindelijk gerealiseerd? En welke belemmeringen spelen een rol bij de aanpassing van de arbeidsduur?

Voor de analyses van de arbeidsduurwensen beschikten Fouarge en Baaijens over het OSA-Arbeidsaanbodpanel, voor dit onderzoek 'droomdata'. Een steekproef van plusminus 4.500 personen met elke twee jaar een meting onder (deels) dezelfde respondenten. De gebruikte data dekken de periode 1986-2002. In deze periode zijn vele initiatieven ontplooid om te komen tot een wettelijk recht op de aanpassing van de arbeidsduur (de WAA). Sinds 1 juli 2000 is deze wet van kracht. De WAA geeft werknemers (die langer dan een jaar in dienst zijn) het recht om hun arbeidsduur te vermeerderen of te verminderen.

De kracht van het OSA-Arbeidsaanbodpanel is dat respondenten naar hun feitelijke (contractuele) en hun gewenste aantal arbeidsuren per week (rekening houdend met financiële consequenties) worden gevraagd. Dit biedt de gelegenheid om het verschil tussen feitelijke en gewenste arbeidsuren (op individueel niveau) door de tijd te volgen en te verklaren. Veel onderzoek op dit terrein is de afgelopen jaren verricht, in hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven. Ik mis hier recente onderzoeken naar deeltijdwensen van het CNV en de FNV, maar ook een verwijzing naar de evaluatie van de Arbeidstijdenwet en de 'nulmeting' van de WAA.

De methodologische aspecten worden in hoofdstuk 3 behandeld. Naast een uiteenzetting over de data vindt u hier een introductie op de twee modellen die in hoofdstuk 4 en 5 centraal staan. Het eerste model beschrijft de frictie tussen wens en werkelijkheid en het tweede model beschrijft de vraag of werknemers erin slagen hun arbeidstijden na verloop

van tijd aan te passen (een probit-panelmodel, met een correctie voor selectieve uitval (Heckman, 1979)). De feitelijke verandering wordt bepaald door het gewerkte aantal uren over twee meetmomenten te vergelijken.

Sterk is dat vervolgens in hoofdstuk 4 en 5 voor alle analyses mannen en vrouwen apart worden beschreven en gemodelleerd. Fricties en verklaringen zijn daardoor seksespecifiek en geven meer inzicht. Het is namelijk bekend dat het arbeidsmarktgedrag van mannen en vrouwen verschilt. Zo kan worden geconcludeerd dat het hebben van een partner bij vrouwen zeer bepalend is voor de arbeidsduurwensen, terwijl er bij mannen geen effect is.

Bijna een kwart van de mannen en vrouwen is anno 2002 niet tevreden met de omvang van hun werkweek. In hoofdstuk 5 wordt bekeken of arbeidsduurwensen worden gerealiseerd. Dit hoofdstuk vormt de kern van het rapport. Geconcludeerd wordt dat voor zowel mannen als vrouwen een verandering van de arbeidstijd gepaard gaat met een andere functie (interne mobiliteit) of werkgever (externe mobiliteit). In hoofdstuk 6 wordt tot slot ingegaan op mogelijke belemmeringen.

Over het algemeen oogt het rapport gedegen als het gaat om het verklaren van (veranderende) voorkeuren en de realisatie ervan. Fouarge en Baaijens stellen in hoofdstuk 5 echter dat het onderzoek ook opgevat kan worden als een evaluatie van de WAA. Na het opnemen van een periode-effect (in het model) wordt geconstateerd 'dat de WAA geen effect heeft gehad op de kans dat mannen of vrouwen hun arbeidsduur aanpassen' (p.76). In ieder geval: vooralsnog niet.

Ik vind dit iets te kort door de bocht. Op vier punten zouden nuanceringen op hun plaats zijn.

1 Wanneer effect begonnen. Wetgeving loopt vaak achter bij maatschappelijke processen. Dit geldt in versterkte mate voor de WAA. In 1993 is reeds het 'deeltijdakkoord' in de Stichting van de Arbeid afgesloten. En daarna is dit 'recht' in diverse CAO's opgenomen. Verder is er nog de Wet verbod op onderscheid naar arbeidsduur (uit 1996) die een aantal belemmeringen om in deeltijd (of voltijd) te werken heeft weggenomen. Dus het zou juist opmerkelijk zijn indien de 'jaardummy 2000' significant was en de rest

niet.

2 Realiseren wensen. In de modellen gaat het om het realiseren van wensen. De WAA richt zich juist op het realiseren van verzoeken. Helaas betrekken Fouarge en Baaijens niet het proces (van wens naar verzoek, naar honorering of afwijzing) in hun analyses. Waarom worden sommige wensen niet omgezet in een verzoek? En waarom worden sommige verzoeken niet gehonoreerd? Daarnaast is de gekozen tijdspanne van twee jaar voor realisatie van de wens arbitrair en niet in overeenstemming met het afhandelen van verzoeken zoals in de WAA omschreven.

3 Kleine organisaties uitgesloten. Voor de beoordeling van de effecten van de WAA is het belangrijk om werknemers die kort in dienst zijn en kleine arbeidsorganisaties (minder dan tien) apart te behandelen. De laatste groep is uitgesloten van de WAA en is verplicht een eigen regeling te treffen. De vraag is of deze verplichting heeft geleid tot een doolhof van afwijkende 'wetjes'. Het lijkt er niet op. Maar belangrijker is de vraag of kleinere organisaties anders met arbeidsduurverzoeken omspringen. Het antwoord is richtinggevend voor een politieke en beleidsmatige evaluatie van de WAA: is het verschil in de wet tussen kleine en grote werkgevers (terugkijkend) werkbaar, wenselijk en rechtvaardig?

4 Mobiliteit en realisatie. Realisatie van wensen gaat hand in hand met externe en interne mobiliteit. De WAA kan echter niet worden betrokken op dergelijke transitie. Het staat iedereen vrij om bij een verandering van functie of werkgever te onderhandelen over arbeidstijden. Het onderzoek biedt te weinig aanknopingspunten om vast te stellen of dit is veranderd. De vraag is dan of door de WAA en de discussie in de jaren negentig (het combineren van arbeid en zorg) een cultuur is ontstaan waarin deze onderhandelingen makkelijker worden gevoerd. Een interessant neveneffect van de WAA.

De meerwaarde van de rapportage van Fouarge en Baaijens zit vooral in de sterke kwantitatieve benadering van arbeidsduurwensen waarbij man-vrouwverschillen in wensen en de realisatie ervan haarfijn uiteen worden gerafeld. Deze OSA-rapportage is echter niet op te vatten als een evaluatie van de WAA. De suggestie wordt wel gewekt maar daarvoor is het gehan-

teerde kader ontoereikend. Hier laten de onderzoekers zich te veel leiden door hun droomdata, in plaats van de werking en beperkingen van de WAA in de praktijk.

Coen van Rijn
Regioplan Beleidsonderzoek

Binnengekomen

Dissertaties

Anneke Goudswaard (2003) *Flexibele arbeid – duurzame arbeid? De stand van zaken na twintig jaar flexibilisering van de arbeid*. Hoofddorp: TNO-Arbeid, ISBN 90 5986 017 9, 350 blz.

Boeken en rapporten

Sonja Bekker, Didier Fouarge, Marcel Kerkhofs, Amelia Román, Marian de Voogd-Hamelink, Ton Wilthagen & Charlotte de Wolff (2003) *Tendrapport Vraag naar arbeid 2002*. Tilburg: Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, OSA-publicatie A200, ISBN 90 6566 062 3, 143 blz., € 25,75.

Marius T.H. Meeus (2003) *Innoveren en organiseren. Over het verklaren van (on-)verenigbare grootheden*. Utrecht: Universiteit Utrecht (oratie), ISBN 90 6266 261 6, 19 blz.

Petra Jonkers (2003) *Diskwalificatie van wetgeving. De totstandkoming en uitvoering van de Wet bevordering evenredige arbeidsdeelname allochtonen (Wbeaa)*. Amsterdam: Aksant, ISBN 90 5260 112 7, 315 blz., € 25.

Jos de Haan, Andries van den Broek, Frank Huysmans & Koen Breedveld (2003) *Tijdverschijnselen. Impressies van de vrije tijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, ISBN 90 3770 135 3, 204 blz.

Annamiek van Dalen (2003) *Doelgericht en effectief communiceren op de arbeidsmarkt*. Bussum: Couthinho, ISBN 90 6283 369 1, 166 blz., € 18.

Rien Huiskamp (2003) *Arbeidsrelaties en onderneming. Vernieuwing in theorie, empirie en praktijk*. Utrecht: Lemma, ISBN 90 5931 090 X, 299 blz.